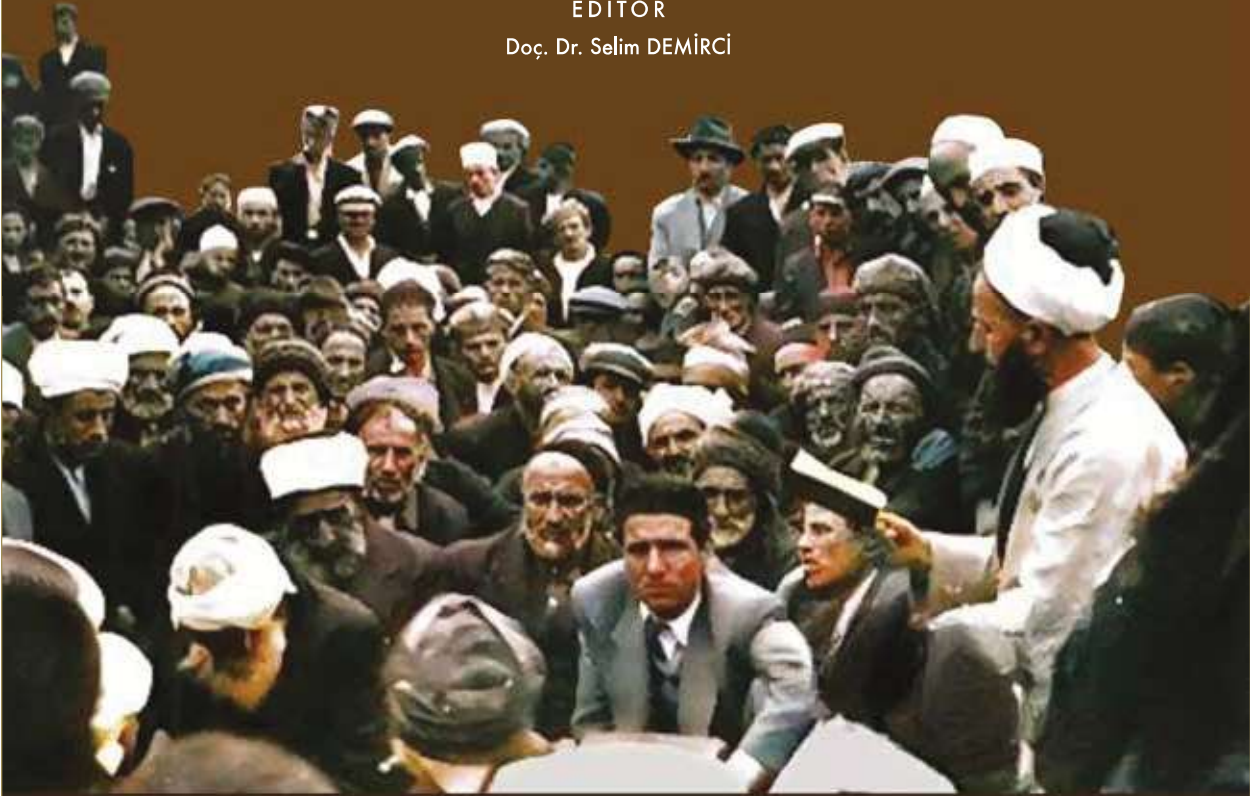

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. Şenol SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılamaz güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmaları az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlere başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişileri sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmaları için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Mahmut Karaca

1947'de Trabzon ili aykara ilçesi Yeşilalan köyünde doğdu. 1963'te Arif Yıldırım Hoca'dan Arapça ve Temel İslâmî İlimler tahsil ederek icâzet aldı. 1965'te Mustafa Akçadoğan (Maneka) Hoca'dan hıfzını tamamladı. 1979'da Bursa Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. 1980'de 10 yıl devam ettiği imamlık görevinden Bursa İmam-Hatip Lisesi Meslek dersleri öğretmenliğine geçiş yaptı. 1989-1990 eğitim-öğretim yılında bir yıl kaldığı Suriye Cumhuriyeti başkenti Şam'da Arapça eğitimi aldı. 1992'de Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Arap Dili ve Belagatı bilim dalında *İmam-Hatip Liselerinde Arapça Öğretimi ve Arapça Ders Kitaplarının Tahlili* adlı teziyle yüksek lisans programını tamamladı. 2000 yılında aynı bilim dalında *Yükseköğretim Kurumlarında Arapça Öğretimi -İlâhiyat Fakülteleri Örneği* adlı teziyle doktora programını tamamlayarak "Doktor" unvanını aldı. Bursa İpekçilik Anadolu İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenliği görevinden 2009'da emekliye ayrıldı. Hâlen Bursa'da 1999 yılından bu yana yürüttüğü dinî hizmet ve eğitim faaliyetlerini dernek vasıtasıyla sürdürmektedir.

Görüşme Ahmet Cevdet Karaca tarafından hocamızın Yeşilalan/Holaysa köyünde bulunan evinde yapılmıştır.

Bugün 19 Haziran 2023 Pazartesi. Trabzon ili Çaykara ilçesi Yeşilalan köyündeyiz. Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin iş birliğiyle düzenlenen *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bugünkü konuğu Dr. Mahmut Karaca. Öncelikle kendisine bizleri kabul ettiği için teşekkür ediyoruz.

Değerli hocam bize kısaca kendinizden bahseder misiniz?

1947'de Trabzon ili Çaykara ilçesi Yeşilalan'da dünyaya geldim. 1953'te ilkokula kaydoldum. 1958'de buradan mezun oldum. Ardından babamın ve annemin teşvikiyle dinî eğitim almak üzere medrese eğitimine başladım. Çaykara Merkez Camii İmamı Yusuf Bilgin'in öğrencisi Arif Yıldırım hoca vardı. Kendisi bizim köylümüzdür. Arif hoca, hem köyümüzde hem bütün ilçede hatta Trabzon'da meşhur olmuştu. Beni onun yanına verdiler. Arif hocadan önce hafızlığa başladım. Aradan bir müddet geçtikten sonra, tek başıma da olduğum için hafızlığın çok zor olacağı kanaatine vardım. Hocam. Bunun üzerine hafızlığa ara verip 1958'in sonbaharında beni Arapça'ya başlattı. İki sene devam ettik. Hocam da Çaykara'da Yusuf Efendi'den Arapça okumaya devam ediyordu. İcâzet almıştı ama talebeliğe devam ediyordu. Arkadaşları icâzet aldıktan sonra o iki sene daha hocasından okumayı sürdürdü. Bu süre zarfında usul okudu. Normalde usul dediğimiz İzmirî'nin hazırladığı *Mir'ât*'ın şerhini altı ay okurdu talebeler. Ancak Arif Hoca iki yıl boyunca bu derse devam etti. Sabahlara kadar çalışıp derslerini hazırlar, Çaykara'ya iner ve Yusuf Efendi'yle birlikte usul-i fikhî daha doğrusu *Mir'ât* şerhi İzmirî'yi okurlardı. İki sene böyle devam etti. Hocamla mahallelerimiz ayrıydı. Ben evden çıkıp hocamın evine gider, orada ders okurdum. Daha sonra hocam 1960'ta Rize merkeze bağlı Sütlüce köyünde görev aldı. Hocam imam olarak orada göreve başlayınca ben de onu takip ettim. 1960-63 arası onun imamlık döneminde Rize'ye gittim geldim, hocamı takip ettim. Bir gurbet hayatı yaşadım. Rahat bir ortamdaydık ama bir çocuğun o yaşta gurbette olması, anne babadan ayrılması çok zordu, hâlâ onun acısını çekerim. Bu bakımdan gurbete gönderilen, gurbette olan gençleri, burslu da olsalar, rahat da olsalar her zaman hatırlar ve düşünürüm.

1963'te hocamın Rize'deki görevi bitti ve köye döndü. Askerlik vakti yaklaştığı, benim de icâzet vaktim geldiği için icâzet hazırlıklarına başladık. O dönemde hocalar kendi talebelerine icâzet verebilmek için hocalarıyla istişare yaparlardı. Eğer hocaları müsaade ederlerse talebeye icâzet verirler, değilse beklerlerdi, öyle bir usul vardı, gelenek vardı. Hocam hocası Yusuf Efendi'ye "Mahmut icâzet durumuna geldi Holaysa'da bir icâzet yapmayı düşünüyoruz" şeklinde teklif götürdü. Bu, Cumhuriyet döneminden, Feri Efendi'den sonra, Holaysa'da kendi köyümde ilk icâzet olacaktı. Fakat Yusuf Efendi iyi niyetle "Mahmut daha küçük, henüz 16 yaşında biraz daha devam etsin" dedi. Hocam askere gitti. Ben Yusuf Efendi'den derslere devam ettim. Aslında o dersleri okumuştum ama benim için bir tekrar oldu. Dönem arkadaşlarımla arasında temayüz ettim. 5-6 ay devam ettikten sonra arkadaşların icâzet dönemi geldi. Bunun üzerine Yusuf Efendi "Mahmut sen de icâzete katıl" dedi. Ben de, "Hocam benim hocam askerde, onun huzuru olmadan, o burada bulunmadan icâzet almam doğru olmaz" dedim ve icâzet cemiyetine katılmadım.

Babama ortaokula girmek istediğimi söyledim, "Beni ortaokula ver" dedim. O tarihlerde on altı yaşındaydım. Yaşım ilerlediği için ortaokula kaymakam onayıyla gidebiliyordum. Fakat o dönemde bizim köyden ortaokul ve liseyi bitirenler olumlu intiba bırakmamışlardı. Halktan kopukluk,

birtakım değerlere muhalefet türü olumsuzluklar yaşanmıştı. Bunun üzerine “Olmaz, sen icâzet aldın, hafızlığını da tamamla bu sana yeter” dedi babam. Tabii çok üzüldüm ama yapacak hiçbir şey yoktu. Fakat 1965’te okul dışından sınavlar başladı. Yani isteyen herkes imam-hatip lisesini dışarıdan bitirme imtihanına katılabiliyordu, öyle yaptım. 1967’ye kadar imam-hatip lisesini dışarıdan bitirmelere devam ettim. Bu ara hafızlığı tamamlamış oldum. Hafızlığa gelince, o sırada Mustafa Akçadoğan hoca Kadahor Mahallesi imamıydı, “Mahmut! Seninle bir anlaşma yapalım, ben senin hafızlığını dinleyeyim, sen benim Arapça’mı müzakere et” diye bir teklifte bulundu ve öyle de oldu. Ben onun bir bakıma Arapça’da hocalığını yaptım, o benim hafızlığımı dinledi ve 1967’ye kadar okul dışı imtihanlara devam ettim.

1967’de askerlik dönemi gelince askere gittim. Aydın Jandarma Eğitim Taburu’nda asker oldum. Oradaki komutanın da müsaadesiyle revire geçmişim, sıhhiye kursuna gittikten sonra sağlık baş çavuşumuzun müsaadesiyle İzmir’den sınavlara devam ettim. Hem hastaları İzmir’e götürüyordum hem de sınavlara giriyordum. Bu şekilde 67-69 arası eksik kalan imam-hatibin orta kısmını tamamlamış oldum. Bir iki ders kalmıştı, terhis olduktan sonra 1969’da Trabzon’da o sınavları da tamamlayarak imam-hatip ilk devre mezunu oldum ve o diplomayla beraber Rize İyidere Hazar Mahallesi’nde sınavlar sonucu imam oldum. 5- 6 sene kadar devam eden bu imamlık süresi içerisinde Trabzon İmam-Hatip Lisesi’nde imam-hatibin lise bölümünü dışarıdan verdim. Bu arada o dönemlerde imam-hatip mezunları ilâhiyat fakültesine giremiyorlardı, sadece yüksek İslam enstitülerine girebiliyorlardı. Ben Rize Lisesi’nin de fark derslerini verdim. Ondan sonra, önce 1975’te Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü’nü kazandım. Orada kalacaktım ama o zaman Cevat Akşit müdür yardımcısıydı, Dr. Cevat Akşit. Bursa’da bir Yüksek İslam Enstitüsü açıldığını, her enstitünün oraya on beşer kişi, göndereceğini falan söyledi. Ben hemen müdür yardımcısı Cevat Akşit hocanın yanına gittim. Beni Bursa’ya gönder dedim. Çünkü Erzurum’da okurken görev almak imkânsız gibiydi. O sıralar iki çocuğum vardı. Görev almadan eğitimimi sürdürmek benim için çok zor olacaktı. Hoca “olmaz falan” dedi “sen ikinci sıradasın” ilk sırada Çifârüksalı bir arkadaş 98 puanla, ben 95 puanla ikinci olduğum için ilk ondakini gönderemeyiz dedi. Ama sonradan ne olduysa -Allah razı olsun hâlâ hayatta- beni Bursa Yüksek İslam Enstitüsü’ne gönderdi. Burada okurken imamlık yapma imkânı da oldu. Bursa Yüksek İslam Enstitüsü’nü tamamladıktan sonra Diyanet’ten Millî Eğitim’e naklen geçtim. Bursa Merkez İmam-Hatip Lisesi on üç sene, İpekçilik Anadolu İmam-Hatip Lisesi on yedi sene olmak üzere otuz seneye yakın ve on sene imamlıkla birlikte 41,5 sene görev yaptıktan sonra 2009’da emekli oldum.

Bursa İmam-Hatip Lisesi’ndeki öğretmenliğim esnasında Arapça’yı geliştirmek için bir yıl Suriye’ye gittim. Yüksek lisans ve doktorayı yine bu görev esnasında tamamladım. 2009’da emekli olduktan sonra başkanlığını yürüttüğüm bir dernek vasıtasıyla eğitim-öğretim faaliyetlerine ve üniversite gençliğine hizmet etmeye devam ediyorum. Derneğimiz bünyesindeki külliyyede üniversitede okuyup hafızlık yapmak isteyen talebeler barınmakta ve bir taraftan eğitimlerine devam ederken diğer taraftan hafızlıklarını ikmal etmektedirler. Yani eğitim faaliyetlerimiz hâlihazırda da devam ediyor. İnşallah ölünceye kadar devam eder.

Hocam Cumhuriyet’in ilk yılları dikkate alındığında yörenizde ilmiyeden görülebilecek ailelerden ve bu ailelerin halkın eğitimine ne gibi katkıları olduğundan bahsedebilir misiniz?

Bizim dönemde hafızlığa başladığım Arif Yıldırım Hoca’dan derse başladığım yılda kendisi Çaykara’da eğitimini sürdürüyordu. Yani medrese Arapça’sı, medrese eğitimi alıyordu. Dolayısıyla hocam

vasıtasıyla Yusuf Bilgin'i, Bilgin ailesini tanıdım. Onun hocası Hacı Hasan Efendi hem Çaykara vaiziydi hem de Hopşera dediğimiz köyde, kendi evinin bir bölümünü medrese olarak kullanmak suretiyle medrese eğitimi veriyordu. Türkiye'nin her tarafından Erzurum'dan Tokat'tan muhtelif yerlerden Hopşera'ya öğrenciler geliyordu. Bu öğrenciler orada barınıyordu da. Aynı şekilde Çaykara'da da Yusuf Bilgin hocanın medresesine Türkiye'nin belli yerlerinden öğrenciler geliyordu ki o zaman medrese olarak da Çaykara Merkez Camii'nin mahfil kısmı kullanılıyordu. Ben iki aileyi tanıdım, yani benim dönemimde Bilgin ailesi ve Hacı Hasan Efendi'nin ailesi vardı.

Aynı zamanda Ferşad Efendi'nin de daha önceki dönemlerde burada ilim sahasına katkıları olduğunu biliyoruz. Kendisi hakkında bildiklerinizi paylaşır mısınız?

Ferşad Efendi, bu yörede var olan, hâlâ devam eden yenilenen medresede müderristi. Civardan hocalar, öğrenciler gelir ve onların iâşesi, ibatesi eski medresede yani bundan önceki medresede karşılanırdı. Köyün hemen hemen büyük bir kısmı onun öğrencisiydi. O dönemde medresede okuyanlar askerlikten muaf tutulduğu için bu itibarla onun medresesinde bulunmayan yok gibiydi köyden. Ondan sonra tabii Ferşad Efendi bir ekoldü. Ben 1975'te Yüksek İslam'a, Bursa'ya gitmeden önce Ferşad Efendi medresesinde bir kadro açılıyor yine Arapça okutmak, aynı şekilde Ferşad Efendi'nin tedrisatını devam ettirmek için. Hem Kur'an kursu öğretmenliği hem de Arapça tedrisatı için, ben teklif ediliyorum. Çünkü imam-hatip lisesi mezunuydum, hafızlığım vardı, Arapça'dan da icâzet almıştım, o kadar şartlar uygundu, talep oldu, teklif getirildi. Fakat ben okumak istiyordum. Çünkü eğitim öğretim medreselere değil imam-hatip liselerine ve ilâhiyata kaydığını fark ettim, yani okutacaksam mutlaka bir yüksek okul bitirmem gerekiyordu, akademik çalışma yapmam gerekiyordu. Bu itibarla o teklifi kabul edemedim. Yani Ferşad Efendi'nin medresesinde müderris olmayı öteleyerek, eğitim öğretilimi yani Yüksek İslam Enstitüsü ve daha ileriki akademik çalışmayı tercih ettim.

Kendi aile büyüklerinizden ilimle meşgul olan kimler vardı, bahsedebilir misiniz?

Şimdi her şeyin bir menşei var, kökler diyoruz ya kökler, yani dikkat edin bu medrese eğitimi alanların veya dinî eğitim veren şehirlerin köklerine bakıyorsunuz, mesela Erzurum gibi Kayseri gibi onların köklerinde ilim kurumlarının ve ilim ehlinin olduğunu görürsünüz. Bizim ailede kurt dedem, büyük dedem Ferşad Efendi'den ders almıştı ve icâzet almıştı, Temel Efendi. O zamanlarda icâzet alana "efendi" denirdi mesela Ferşad Efendi, müderris Hacı Hasan Efendi, Yusuf Efendi, büyük dedem Temel Efendi. Temel Efendi ilim meraklısı bir insan, torununu okuttu, babamı iş yaparken bir taraftan dolaştırıyor bir taraftan da Yâsîn, Tebâreke, Amme sûreleri, aşırılar, onları irticali olarak öğretiyor ve babam tecvid bilgisi almadan önce rahatlıkla çok güzel bir şekilde Yâsîn'i, Amme'yi, Tebâreke'yi okurdu. Bu bakımdan benim köküm Temel Efendi'den geliyor, bizim kökümüz büyük dedem, Temel Efendi. Onun izini takip ettik, etmeye devam ediyoruz.

Karahasan Mehmet Nuri Efendi de aynı şekilde yine sizin aileden olduğunu biliyoruz. Kendisi hakkında bildiklerinizi bizimle paylaşabilir misiniz?

Şimdi Karahasan Mehmet Efendi hem akraba olarak dedemin dayısı, hem aile büyüğümüz. Hem ilim yönünden hem de tasavvufî yönden bilinen bir isim Karahasan Mehmet Efendi. Ferşad Efendi'yle birlikte onlar Varda'da halvete giriyorlar, ders verme yetkisi tasavvuf irşat yetkisi alıyorlar.

Bu itibarla zaman zaman onun ziyaretine giderdik. Onun bir odası var, odada bulunurduk, ders alırdık o odada. Ve dışarıdan onu ziyarete gelenlere yol gösterirdik, onlar zaman zaman Merkez Camii'ne onu ziyaret etmek için gelir, onlarla birlikte Karahasan Hacı Mehmet Efendiyi ziyaret ederdik. Hatta çok yaşlandığı bir dönemde hutbeyi o okuyacaktı, namazı o kıldıracaktı ancak rahatsızlığı nedeniyle kıldıramadı. Ben de torunu sayılmam hasebiyle namazı da bana kıldırtdı, hutbeyi de bana okuttu. O şekilde bir hatıramız var Karahasan Hacı Mehmet Efendiyle birlikte.

Az önce Karahasan Mehmet Efendi'den ve Ferşad Efendi'den bahsederken hem ilim yönlerinin hem tasavvuf yönlerinin olduğundan bahsettiniz. Bu bölgeye baktığımız zaman bazı âlimlerin her iki yönden de kuvvetli olduğunu görüyoruz. Bu konuda tespit ve düşüncelerinizi bizimle paylaşır mısınız?

Ben tasavvufi hayatın ilk müşahhas örneğini Arif Hoca'da gördüm. Benim hocam Nakşi'ydi, yani tarikat ehliydi, ilim ehliydi. Ondan sonra şöyle bir gelenek vardı medreselerde. Gerek Çaykara'da Yusuf Efendi'nin gerekse de Hacı Hasan Efendinin ders halkasında. İcâzete yakın dönemlerde yani şer'î ilimler tamamladıktan sonra icâzet yaklaştığı sıralarda hocaefendiler, müderrisler yani Yusuf Efendi ile Hacı Hasan Efendi, öğrencilerini bir mürşide gönderirlerdi. Mesela burada Holaysa'da Karahasan Mehmet Efendi, Kondu'da Ali Efendi, Trabzon'da Beşikçizade Abdurrahman Efendi ve benzeri zatlara gönderirler, ders diye tabir ettiğimiz inabe diye ifade ettiğimiz tasavvuf, tarikat dersi alırlardı. Yani medresede hocalarımız, şeriat ilimlerini mükemmel bildikten sonra onları bir tarikat büyüğüne, bir şeyhe, mürşid-i kâmil olan birisine gönderir, ilmî icâzetnâmeden sonra manevî icâzetnâmeyi bu şekilde vermiş olurlardı. Yani biz şöyle büyüdük; evimizde, evde mesela ben babaannemin etkisiyle tasavvufi bir hayat yaşadım burada, ondan sonra Arif hocanın ders halkasında, Çaykaraya gittiğimde Yusuf Efendi'nin ders halkalarında hep tasavvufi hayatla yani manevî hayatla ilim hayatının paralel gittiğini gördüm. Bu bizim yetişmemize daha doğrusu manevi motivasyonumuza çok büyük etki sağlamıştır. Yani eğer icâzet aldıktan sonra normal icâzet aldıktan sonra okul dışından orta, lise, üniversite, sonra yüksek lisans doktora gibi çalışmalar olmuşsa burada tasavvufi hayatın daha doğrusu çocukluğumda aldığım, gençliğimde aldığım tasavvufi etkileşimin büyük etkisi var.

Önemli bir katkı sağladığını görüyoruz. İlk eğitim yıllarınıza dönmek istiyoruz. Köyünüzde çocukların gittiği sıbyan mektepleri var mıydı? Buralarda eğitim veren hocalardan hatırladıklarınız var mıdır? Biraz da bunlardan bahsedebilir misiniz?

Bizim mahallemizde şu anda Ğumis dediğimiz Tepebaşı Mahallesi'nde vardı. Bizim köyümüzde yedi kadar sıbyan mektebi var ve ben diğer hocaları da biliyorum ama bizim mahallemizdeki sıbyan mektebinde Hüseyin Yavuz hocamız okuturdu. Bu Hüseyin Yavuz, Ferşad Efendi'nin talebesiydi. Ferşad Efendi'nin yüzlerce, Holaysa'dan da onlarca talebesi var. Ondan sarf nahiv okumuş, Arapça'ya kısmen vâkıf bir zattı. Biz ilk sıbyan eğitimi hususunda şanslydık, yani Ferşad Efendi'nin talebesinden okumuş olduk. Biraz sert mizaçlıydı ama güzel şeyler öğretti bize. Ondan sonra Muhammed Yıldız diye bir hocamız geldi çok mülayim, çok yumuşak bir insan. Tam pedagog yani öğrenciyi anlama, sevdirerek öğretme açısından. Ama ilmen o kadar ileri değildi, yani Arapça eğitimi almamıştı. Hatta ta'lîm yani tashîh-i hurûf konusunda da sıkıntıları vardı ama ondan öğrenciyle diyalogu ve buna benzer çok şeyi öğrendik. Hatta bir şeyi söyleyeyim, abdest almaya gittiği vakitte

öğrenciler onu kartopuna tutardı. O şekilde öğrenciye yakındı, öğrenciyle oynayacak kadar yakındı. O zaman kafamızda eğitimin yumuşak üslupla verilmesi gerektiğine dair bir intiba bıraktı. Biz bunu Muhammed Hoca'dan görmüş olduk.

Sıbyan mektebinde hangi tür materyaller vardı, neleri okuyordunuz, kitap olarak ne kullanılıyordu?

Sıbyan mektebinde bildiğimiz Elif-bâ cüzleri vardı, Kur'ân-ı Kerim vardı. Fakat sıbyan mektebinin o zaman tabii birebir hocaefendi Elif-bâ cüzünü okuduktan sonra veyahut Kur'ân-ı Kerim'i yüzünden dinlendikten sonra ezberleri alırdı. Fakat benim dikkatimi çeken orada, en fazla faydalandığımız toplu okumaydı. Özellikle kısa namaz duaları, ondan sonra Cenâb-ı Hak'ın zatî ve subutî sıfatları, 32 farz, 54 farz hem öğretiliyor hem toplu olarak söyleniyordu. Bu itibarla böyle bir eğitim vardı. Zannediyorum öbür mekteplerde de aynı eğitim devam etmekteydi. Takrir metodu diyebileceğimiz bir metot, yani hoca anlatıyor, hoca öğrenciyi dinliyor veyahut hoca okuyor, okuyan öğrenciyi takip ediyor, hoca ezberletiyor, yapılan ezberleri de toplu hâlde, koro hâlinde öğrenciye okutuyor ve herkes öğrenmiş oluyordu. Yani diyelim ki Sübhaneke'de, Tahiyat'ta olan bir öğrenci bile Fil sûresine yani ileriki aşamaya, hatta Allah'ın zatî ve subutî sıfatlarını ezberleyecek noktaya geliyordu, toplu öğrenmenin içerisinde. Biz sonradan bu yöntemi okullarda da kullandık, Kur'an kursları da aynı yöntemi kullanıyorlar.

Köyde sıbyan mekteplerine başlarken ya da bittiğinde herhangi bir tören düzenleniyor muydu çocuklara, böyle bir şey sizin bulunduğunuz yörede var mıydı?

O dönemde imkânlar çok kısıtlıydı, gerçekten kısıtlıydı. Mesela sıbyan mektebinde hocanın yemeği verilir, ondan sonra kısmî bir ücret verilirdi. Mesela o zaman mahsulden verilirdi, mısır veyahut benzeri mahsuller. Yani öğrenciye tören düzenlemek, bu günümüzde olduğu gibi bir şey yapmak maddî açıdan o zaman mümkün değildi, yoktu yani.

Hafızlık eğitiminden biraz önce bahsetmiştiniz, Arif hocadan başladığınızı daha sonra da buralarda Maneka olarak bilinen Mustafa hocanızdan devam ettiğinizi, o süreçle ilgili bize söyleyebileceğiniz şeyler var mıdır, nasıl geçti hafızlık süreciniz, nasıl tamamladınız?

Evet, hafızlık Arapça'dan icâzet aldıktan sonra yani hocam askere gittikten ve Yusuf Efendi'den de icâzet cemiyeti bittikten sonra o dönemin, 2,5 yaprakta yaptığım hafızlığı yani beş sayfaya kadar daha önce ezberlediğim hafızlığı tamamlamak istedim. O sırada Alisinostan (Uzuntarla) Mehmet Keskin diye hocamız vardı, sonradan Bursa Armutlu'da imam oldu, ondan hafızlığa başladım. Hafızlığı tamamlamak istiyordum, o sırada Maneka Hacı Mustafa dediğimiz Mustafa Akçadoğan hoca Kadahor Mahallesi'nde imamdı ve Yusuf Efendi'den Arapça okumaya başlamıştı. O bana şöyle söyledi "Gel senle anlaşalım, evimiz yakın mahalleye yakın, ben senin hafızlığını dinleyeyim, sen de beni Arapça müzakere et." Bir bakıma o, hafızlık hocam oldu beni dinledi, tamamladım, ben de onun Arapça müzakere hocası olmuş oldum. Hafızlık çok kolay oldu benim için çünkü Arapça'yı biliyordum, yani 2,5 yaprağa kadar ezberlediğim, çocukken çok kalıcı oldu. Yani o zaman 11-12 yaşındaydım fakat sonradan on altılı yaşlara geldikten sonra çok kolay ezber oldu. Ben ezberi oturarak yapmamıştım. Buradan şu mahalleden Fotinosa (Kabataş) kadar olan bir patika yol var.

Ayarlıyordum, giderken bir sayfa dönerken bir sayfa, o şekilde adımları ayarlamak suretiyle hafızlığı yolda yaptım. Benden sonra Mehmet Ali Hoca birader de aynı yöntemi takip etti, yani biz hafızlığı bir odada, kapalı bir odada değil açık havada o şekilde tamamlamış olduk. O şekilde manasını sindire sindire oldu, yani Arapça'dan icâzet almışsınız, manasını biliyorsunuz, ezberleme çok kolay oldu ama unutulması da o kadar kolay oluyor. Tecrübelerime dayanarak söylüyorum hafızlık yapanların çocukken yapmalarına hatta eğer mümkünse ilkokula gitmeden önceki uygulamaları var bunun, 5-7 yaş arası yapanlar vardır. Mümkünse o yaşlarda, en azından ilköğretimden sonra yapmalarını tavsiye ediyorum. Çünkü ileri yaşlarda yapılan hafızlık ve özellikle Arapça'yı bilerek yapılan hafızlığın yapılması kolay ama unutulması da çok kolay oluyor, unutuluyor.

Çocukluk zamanınızda köyünüzde hanımların genel durumu, tahsil durumu, yani kızların eğitimine gerek hocaların gerek ahalinin bakış açısı nasıldı?

Şimdi bizim dönemimizde maalesef kızların eğitimi istenen şekilde değildi, yani siz ilkokul öğretimini kastediyorsanız, ilk dönemlerde ilkokula kızını kimse vermiyordu bizim dönemimizde. Hatta benim dönemimde sadece iki üç tane kız vardı ilkokulumuzda. Ama sonraki dönemlerde herkes vermek zorunda kaldı. Daha önceki dönemlerden, mesela babaannemden örnek verebilirim. Babaannem ilk evliliğini on üç yaşında yapmıştı. Kur'ân-ı Kerîm'i, namaz dualarını biliyor fakat Kur'ân-ı Kerîm'i yüzünden okumasını bilmiyordu. Hatta onun hatim etmesi şöyleydi; her satırda, öyle öğretmişlerdi her satırda bir İhlas okumak suretiyle Kur'ân-ı Kerîm'i hatim ederdi. Yani yüzünden Kur'ân-ı Kerîm'i okuyamıyor, tabiri caizse ümmiydi. Demek ki o zamanda kızları erken evlendiriyorlardı, on üç yaşında babaannemin evliliği, ilk evliliği. Ondan sonra iş hayatı, dolayısıyla yani orada hanımlar çalışacak, kızlar da çalışacak, artık okumayla ne işleri var şeklinde bir anlayış vardı. Sonra tabii bu anlayış hâliyle değişti. Yani bizim dönemimizdeki anlayış oydu. Şimdi Allah'a şükür imam-hatip liselerinde kızlarımız var, ilâhiyat fakültelerinde kızlarımız var. Millî Eğitim'in farklı yerlerinde kızlarımız okuyor artık, okutuluyor fakat o zamanda o yoktu.

Bu ilk tahsilinizden sonra yörenizde ders aldığınız hocalardan ve onların eğitim durumundan biraz bahsedebilir misiniz?

Biz Yüksek İslam'da okurken başkasından eğitim almak şöyle dursun biz eğitim veriyorduk orada. Tabii icâzet almanın da bir avantajı var. Yunus Vehbi Yavuz hocamız o dönemlerde İslâmî İlimler Kursu diye kurs açıyordu. Bir dönem ben onun sarf-nahiv derslerine giriyordum, o fıkıh derslerine giriyordu, bir dönem beraber yürüttük ondan sonra kendisi devam etti. Yani biz Yüksek İslam Enstitüsü'nde okurken medrese eğitiminin de verdiği bir güçle, bir ruhla dört sene boyunca arkadaşlarımıza öğretmenlik yaptık. Evimiz de müsaitti, cami lojmanının bir odası medrese hâline gelmişti. Yüksek İslam Enstitüsü'ndeki öğrenci arkadaşlarımız gelir, dersleri müzakere ederdik. Hatta Millî Eğitim'e geçtikten sonra bile cami lojmanının alt kısmını, bir de ayrı bir ev kiraladık. Yüksek İslam talebeleri orada kalıyor, Bursa'da bir iş adamı onların bütün işlerini masraflarını karşılıyor. Ve iki sene ben onlara özel Arapça dersi verdim. Yani bir taraftan Yüksek İslam'da okuyorlar bir taraftan, maddi ihtiyaçları karşılanıyor, o şekilde etkilenmekten çok, biz Arapça'da, Arapça eğitim konusunda etkilemeye çalıştık.

Tekrar yöremize dönecek olursak, ders almış olduğunuz hocalarınızın ders yöntemleri nasıldı, bu noktada sizi etkileyen hususlar nelerdi? Bunun yanı sıra bu süreçte okuduğunuz kitaplardan bize bahsedebilir misiniz?

Evet, isterseniz medrese eğitiminde okuduğumuz kitaplardan başlayayım. Tabii bütün medreseler, Çaykara'da özellikle bu yörede okutulan dersler belliydi. Yani *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd* ondan sonra *İzzî*, *Merâh* sarftan bu dersleri alırdık. Nahivden de *Avâmil*, *İzhâr*, *Kafiye*, *Molla Câmi* dersleri alırdık, metodunu anlatacağım sonra, belagattan *Telhis*, *Telhisü'l-Belaga*, onu okuduk, ondan sonra mantıktan *İsâgûci*, fıkıhtan *Nûru'l-izâh*, *Mültekâ*, *Halebî*, fıkıh usulünden Molla Hüsrev'in *Mir'âtı* ve yine o *Mir'ât*'ın haşiyesi *İzmirî* diye takip ettiğimiz kitap okutulurdu. Metot da şu; *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd* ve *Avâmil* tamamen mefhum olarak hocaya verilir, hatta bu derslerde, *İzhâr* dâhil, hoca her dersin başında kitabın başından o derse kadar mefhum yani anlaşılır Türkçe bir özet geçerdi. *Kâfiye*'den metin ezberlemesi, ondan sonra *İsâgûci* mantıktan metin ezberlemesi, Belagattan da *Telhis* metin ezberlemesi, akait dersinden Ömer Neseî'nin *Akaid-i Neseî* dediğimiz metnin ezberlemesi yapılıyordu. Usulden *Mir'ât*'ın metnini ezberledim. Yani hocalarımız belli bir yere kadar mefhum, belli bir yerden sonra da metin ezberletmek suretiyle bize Arapça'da meleke kesp etme yeteneği verdiler.

Bu, bugünkü öğretimde yok, yani ilâhiyatta da yok sanıyorum. Yani siz bir kitabı her gün derse başladığımız zaman, başladığımız yerden geldiğiniz derse kadar mefhumunu okuma, ondan sonra Belagat dersinin diyelim *Telhis*'in metnini metin ezberlemesi yapma, olacak iş değil! Mesela akaid-den *Emâlî* metnini, nazım hâlinde olan akaitle ilgili bir metindi bu, sona kadar ezberledik. Yani biz *Emâlî*'yi başından sona kadar ezber okurduk, *Kaside-i Bürdeyi* başından sonuna kadar ezber okurduk. Bu şekilde ezberletme yöntemi öğrenci de Arapça konusunda, ibare okuma diye tabir ettikleri, ibareyi düzgün okuma konusunda bize çok büyük yardımcı olmuştur.

Siz bireysel eğitim aldınız ama yatılı eğitim veren kurumlar da sizin döneminizde vardı. Bu noktada bizlerle gözlemlerinizi paylaşır mısınız?

Ben bu arada şunu ifade etmek isterim: Hocamın evine gidiyorum ilk iki sene. Hocamın babası Ömer Efendi, annesi Fatma Hanım, bir evlatları gibi davranıyorlardı. Hatta Ömer Efendi yani Arif hocanın babası bana Mahmut-i Zemahşerî derdi. O lakabı ben fevkalade kabul ettim. Zemahşerî gibi olmak, sen Mahmut, Zemahşerî olacaksın yani müthiş bir lakap. Rahmetlik, hocamın annesi Fatma Hanım'ın yemeklerini unutamam, öğle yemeğini orada yedim. O bakımdan yani ferdi olarak, yemeği hiçbir mukabili olmadan, hiçbir maddi destek almadan hocalarımız bize hatta kendi desteklerini de vermek suretiyle, o şekilde okuttular. Medrese eğitiminde, mesela Ferşad Efendi Kursu'nda o zaman intibalarım, etraftaki desteklerle, zenginlerin desteğiyle orada yemek pişirilirdi, Ferşad Efendi'nin medresesinde. Çaykara'da Hacı Hasan Efendi'nin evi zaten hem Hacı Hasan Efendi'nin bizzat kendisinin katkısı olurdu öğrencilere bildiğim kadarıyla, duyduğum kadarıyla. Yine destek verenler oluyordu, yani o zamanki destekler, halk yapılan masraflara katılıyordu, bugün Ferşad Efendi'nin kursunda olduğu gibi. Dışardan destek veriliyor, maddi destek sağlanıyor ve dışarıdan öğrencinin iâşesi, ibatesi bir şekilde sağlanmış oluyor.

İcâzetlere gelmek istiyorum. Kendi icâzet belgenizi daha sonradan aldığınızı söylemişsiniz. Sizin bir icâzet töreniniz o zaman olmadı ama Yusuf Efendi'den bahsettiniz, onun icâzetinden bahsettiniz, o dönemin icâzet merasimlerine kısaca değinebilir misiniz?

Evet, şimdi benim icâzetim, fiilen cemiyete katılmadığımı söyledim. Çünkü hocam askerdeydi. Çaykara'da Yusuf Efendi ayrı bir icâzet cemiyeti düzenlemiyordu, birleştiriliyordu icâzetler ve Hopşera'da yapılıyordu. Zaten Hacı Hasan Efendi, Yusuf Efendi'nin hocasıdır. Yani Yusuf Efendi ile Hacı Hasan Efendi'nin talebeleri bir araya gelip Hopşera'da icâzet düzenleniyordu. Ben Yusuf

Efendi'ye gittiğim süre içerisinde arkadaşlarımla icâzete katıldım, yani misafir olarak katıldım. Daha önceki birkaç icâzete katıldım, Yusuf Efendi'nin talebelerinin ve Hacı Hasan Efendi'nin talebelerinin olduğu icâzete. İcâzette şöyle bir uygulama var:

Önce dışarıdan gelen misafirler tarafından konuşmalar yapılır, o dönemin en meşhur âlimlerinin konuşmaları, ondan sonra meşhur hafızların Kur'ân-ı Kerim okumaları olurdu. Daha sonra en son Hacı Hasan Efendi veya icâzet veren kişi icâzetnâmenin bir tanesini başından sonuna kadar okutur ve o yörenin en meşhur hocası tarafından dua yapılırdı. Bu söylediğim, ilmi icâzetlerde, bir de hafızlık icâzetleri soruyorsanız, hafızlık icâzeti bugünkü icâzeten çok farklı. Mesela ben kendi köyümde Holaysa'da yapılan bir icâzete katıldım. Arif hocamın da yani Arapça hocamın da icâzeti idi. Kur'ân-ı Kerim başından sonuna, yani perşembe günü okunmaya başlanır cuma günü cuma saatine kadar a kadar okunurdu. Peki, nasıl okunurdu? Dışarıdan tarafsız bir hoca, kendi hocaları değil, sen şunda, sen şuradan oku, yani sen şu cüze, şu cüze hazırlan şeklinde değil, misafir hocanın, komisyonda olan misafir hocanın bizzat onun tensibiyle Kur'ân-ı Kerim baştan sona kadar iki günde, yani orada icâzete katılan her öğrenci Kur'ân-ı Kerim'i başından sonuna iki gün, hatta bir günde okuyacak kadar bir seviye kesp ederdi. Çok güçlü hafızlar yetiştirdi o dönemde, şimdi farklı durum, tabii farklı.

Ben o kıyaslamayı da soracağım açıkçası, yani o dönemin icâzetlerini de gördünüz bu dönemin icâzetlerini de görüyorsunuz, biraz önce de kısmen yaptınız ama karşılaştıracak olursanız o dönemin icâzetleriyle bu dönem icâzetleri, ne demek istersiniz?

O dönem icâzetleri daha kuvvetli bence. Şimdi ben bazen torunlardan hafızlık yapanlara uygulamaları soruyorum, maalesef yani ham dediğimiz kısım bitirdikten sonra, ondan sonra haslama dediğimiz pişirme olgunlaştırma döneminde yirmi yaprak, ondan sonra otuz yaprak, kırk yaprak, elli yaprak. Her gün bir cüz arttırmak suretiyle yüz yaprak günde yani on cüz, üç günde bir hatim, ondan sonra iki günde bir hatim, sonra bir günde bir hatim. Bu şekilde de öğrenciler, hatta o kadar öğrencilerin, icâzet alan öğrencilerin orada bir ayet sorduğunuz vakitte onun yerini göstermek bir tarafa Kur'ân-ı Kerim'in elli sayfasını tersine, yani herhangi bir sayfanın önce en son ayeti sonra bir üstteki ayeti bir okuyacak şekilde kuvvet kesp ederlerdi, o dönemin icâzetlileri, o dönemin hafızları.

Biraz önce isimlerden bahsettiniz ama yine ben sormak istiyorum. Sizin döneminizde Çaykara'da gerek ilmi icâzet gerek hafızlık eğitimi veren hocalardan, bahsettiğiniz kişiler haricinde aklınıza gelen isimler var mı? Yusuf Efendi'den bahsettiniz Arif Hoca'dan zaten ders almıştınız, Hasan Efendi'den bahsetmişsiniz. Bunlar haricinde mesela hafızlık eğitimine yoğunlaşan hocalar var mı?

Bizim köyümüzde bir dönem imamlık yapan Vizana diye tabir ettiğimiz Ahmet Okutan'ın babası, şimdi tam hatırlayamadım. Uzun dönem icâzet vermiştir, yani hafız yetiştirmiştir. Mesela Arif hocanın hocasıdır aynı zamanda, hafızlık hocasıdır. Fakat çok sert bir mizaç, ondan ziyade çok kuvvetli çok disiplinli bir hafız yetiştiricisiydi. Ondandır Mehmet Köksal'ın babası hafız yetiştirdi, daha sonra Mehmet Köksal Rize Taşçıoğlu Camii'nde imam olduktan sonra yüzlerce hafız yetiştirdi. Ben hatırlayabildiğim kadarıyla bizim köyümüzde Vizana başta olmak üzere Mehmet Köksal gibi hocalar vardı.

Sonraki süreçteki tahsil hayatınızdan kısaca bahseder misiniz? Az önce biraz söylediniz ama yine vurgulamak açısından klasik medrese usulü almış

olduğunuz eğitimin daha sonraki eğitim sürecinize olan katkılarından biraz daha ayrıntılı olarak bahsedebilir misiniz?

Medrese eğitimi bize şunu verdi, g¼c¼l¼, kuvvetli bir eğitim. Mesela Arif Hoca, çok g¼zel yetişmişti. Bunun yetmeyeceğini, yani hafız da olsanız, medrese eğitimi de alsanız en azından resm¼ g¼rev alma açısından mutlaka bir okulu bitirmenin gerektiğini ki imam-hatip lisesi bitirmek gerektiğini anladık. O motivasyonla biz imam-hatip lisesinin orta kısmını askerlik ¼ncesi, lise kısmını da Rize’de g¼reve başladıktan sonra tamamladık. Hatta imamlık esnasında hem imam-hatip lisesine, hem Rize Devlet Lisesi’ne hem de bir yıllık Fatih Eğitim Enstit¼s¼’ne orada devam ettim, T¼rke ¼đretmeni olacaktım fakat y¼ksek İslam’ı kazandıktan sonra oradan ayrıldım. Yani bu, hep bu medrese eğitiminden aldığım motivasyondur. Fakat tabii bizde bir şey var, ileri, daha ileri, daha ileri. Y¼ksek İslam d¼neminde zaten hocalarımız gayet iyiydi. Mesela S¼leyman Uludağ Arapça derslerimize girerdi fakat S¼leyman Uludağ “Mahmut sen k¼t¼phanede alış” falan derdi. Derste Arapça’mın yeterli olduğu kanaatine herb¼lde vardı. “Sen git k¼t¼phanede şu şu çalışmayı yap” falan derdi. Fakat benim asıl çalışmam, Mill¼ Eğitim’e geçtikten sonra oldu. 1980’de Mill¼ Eğitim’e geçtim, yani Diyanet’ten naklen Bursa Mill¼ Eğitimi’ne, oradan da Bursa İmam-Hatip Lisesi’ne nakledildim. O zaman da imam-hatip lisesinde Fuat Kavukçu d¼nemi, Arapça kursları açmak istiyorlar, Mahmut Hoca da gelince bunu başlatalım falan s¼ylediler, bana ¼neri getirildi. Biz Arapça konusunda seçilmiş talebelerden ¼zel talebeler yetiştirmek istiyoruz diye. Yusuf Ziya Erdem, Ali G¼lbađcı ¼¼m¼z anlaştık. Ben Arapça dersi notlarımı, sarf-nahiv notlarını hazırladım, bir de pratik Arapça notlarını hazırladım, eğitime başladık, cumartesimizi pazarımızı buna ayırdık. O zaman fotokopi makinesi yok, teksir makinesini kurmak suretiyle ders materyalleri hazırlıyorum, arkadaşlar da cumartesi pazarı feda ederek bir buçuk sene kadar devam etti bu. Ve o zamanda yetiştirdiğimiz ¼đrencilerden en seçkin altmış tane kızlardan altmış tane erkeklerden ¼đrencileri seçtik, on bin ¼đrenci arasından seçtik. Bu ¼đrencilerin sonra başarısız olanlarını eledik. Bir buçuk sene devam etti bu. Tabii 80’li yıllar, ihtilal d¼nemi o zaman. Bu durum Mill¼ G¼venlik dersine gelen asker¼ yetkilinin dikkatini çekti ve biz o derslere ara vermek durumunda kaldık. Adam kafayı taktı hem y¼netime hem bana ne yapıyor bu adam diye. Bundan dolayı, ara verdik.

Fakat o d¼nemde yetiştirdiğimiz hem kız hem erkek ¼đrenciler Bursa’da g¼rev aldılar. Bir kısım da il¼hiyatta akademisyen oldu, h¼l¼ akademisyen olanlar var o şekilde. 1985’te Mill¼ Eğitim’de programlar değişti, y¼ksek İslam’da da durum aynıydı. Arapça ¼đretimin hedefleri arasında meslek¼ eğitim yani meslek Arapça’sı, pratik Arapça yoktu bunun içerisinde. Yani iletişim Arapça’sı yok, program değişikliği yapıldı. Ben daha ¼nce kurs d¼neminde de pratik Arapça notları hazırlarken pratik Arapça bilmediğimin farkına vardım. Yani almış olduğunuz klasik eğitim meslek¼ metinleri anlamaya y¼nelikti ,hatta eksikti. Mesela dil bilgisi terc¼me metodu kullanıyoruz ki dil bilgisi terc¼me metodunda, takrir metoduyla da olsa, Arapçayı, din¼ metinleri anlama yani fıkıh, kelam, tefsir, akait gibi din¼ metinleri anlama esastı. H¼lbuki bu dil bilgisi metodu eksik bir metottur. Yani hem ana dilden amaç dile, hem amaç dilden ana dile ifade etme yeteneği kazandıracaksınız. Yani eski medreselerde otuz yıl devam eden, yirmi yıl s¼ren eski medreselerimizde Selçuklu medreselerinde, hatta Osmanlı medreselerinde bu vardı. Yani sadece dilbilgisi terc¼me metodu tek y¼nl¼ kullanılmıyordu. Arapça’dan T¼rke’ye terc¼menin yanında T¼rke’den Arapça’ya terc¼me de yapılıyordu. Aynı zamanda mesela tefsir, fıkıh ve hadis dersi Arapça olarak veriliyordu. Arapça dersi Arapça olarak veriliyordu, ana dil kullanılmıyordu o zamanda. Fakat son d¼nemde zaman kısıtlı olunca, yani yirmi sene, otuz sene Arapça ¼đrenecek veya İstanbul’a gidip yirmi sene, otuz sene zaman harcayacak bir imk¼n olmadığı için kısaltılarak tahsil g¼r¼l¼yordu. Mesela fıkıh dersinde bazı dersler g¼r¼yorduk, kısaltılarak *N¼ru’l-iz¼h*, kolay olan *Haleb¼*, ondan sonra biraz da zor olan

Mültekâ dersleri, usul-i fıkihtan sadece *Mir'ât*. O da *Mir'ât*'ın iki sene devam etmesi gereken o *Mir'ât* şerhini altı ayda okuyorduk. Sadece Arif Hoca iki sene devam etti. Hocasının teşvikiyle, iki senede sadece o bitirdi.

Bu bakımdan o kısa süre içerisinde, 4-5 sene içerisinde hem ana dilden amaç dile, hem amaç dilden ana dile çevirme zamanı da yoktu imkânı da. Bir de şunu ilave etmek isterim;

İlâhiyatlarda Arapça program değişikliğinden sonra yani mesleki Arapça'nın yanında iletişim Arapçası programlara sokulduktan sonra o zamanki hocalar, medreseden de geldiğinden, medrese menseli olduğu için hocalarımız o işi iyi yapamadılar. Yani siz pratik öğretmek için pratiği kendiniz bilmeniz lazım. Ben yıllarca o konuda çalıştım, meleke olarak kesp edinceye kadar çok uğraştım ama bu sefer ilâhiyat fakülteleri Diyanet Vakfı'nın da desteğiyle dışarıdan hoca alma durumunda kaldı. Yani kitabî ve şefevî tabir dediğimiz tabir dersleri için Mısır'dan, Ürdün'den belli yerlerden hoca alındı ve isabetli de oldu. Bu itibarla ben 1975'te işin farkına vardım. Ben pratik Arapçayı kullanamıyorum. Mesela bu konuda 1986'da Ankara Devlet Memurları Yabancı Dil Eğitim Merkezi'ne gittim. Orada 9 aylık süreçte pratiği geliştirdim. O sırada Suudi kültürün bir eğitim faaliyeti vardı, Arapça kurslar konusunda, orada Ömer Yavuz diye bir konsolosluk yetkilisinden mükemmel bir Arapça öğretti bize Allah razı olsun, hayattaysa Allah selamet versin. Fakat bu benim motivasyonumu sağladı. Arapça konuşmaya başladım, yetmeyecek dedim yüksek lisansa başladım, yine Arapça konusunda. Fakat materyal bulmaya Millî Kütüphane'ye gittim, 60-70 tane kaynak bulabildik. O zaman sizin şanslı olduğunuz kadar biz şanslı değildik. İnternet o kadar yaygın değildi, temel kaynaklara inmek imkânsızdı ve o sene hem kaynak bulma açısından yüksek lisans tezi için hem de pratik Arapça'yı geliştirme açılarından sınavlara girdim ve bir sene Şam'da kaldım. Bir sene Şam'da Yabancılar Arapça Dil Eğitimi Enstitüsü dediğimiz Millî Eğitim'e bağlı, bir sene oraya devam ettim. O bir sene içerisinde, hem ucuzdu o zaman, bol miktarda kaynak aldım yani yüksek lisansa, doktora yetecek kadar kaynak satın aldım ve bir sene içerisinde Arapça'mı geliştirdim. Bu yaştan yani 40 yaşından sonra yurt dışına çıkmak kolay değildi, hem aile bakımından hem diğer bakımlardan. Ben bir seneyi dört seneye katlamaya çalıştım ve gerçekten arkadaşların ve hatta oradaki yetkililerin ifadesiyle ki Millî Eğitim'e, Yabancılar Arapça Dil Eğitimi Enstitüsü'ne giderdim sen bu Arapça'yı nereden öğrendin dedikleri vakit memleketimden öğrendim dediğimde halk inanmıyordu. Gerçi kendimi geliştirdim, bu itibarla Şam benim için bir sıçrama noktası oldu. Yüksek lisans bittikten sonra doktora aynı paralelde devam etti. Zaten yüksek lisansta konum imam-hatip liselerinde Arapça Öğretimi'ydi.

İmam-hatip lisesindeyim, problemleri biliyordum, nasıl çözeriz, yani bir öğrenci meslekî Arapça'nın yanında pratik Arapça nasıl kazanır, niye pratik öğretmiyoruz? Ondaki sonraki konu onun devamı oldu, *Yüksek Öğretim Kurumunda Arapça Öğretimi*. Yüksek okul mezunuydum ben, yüksek öğretim kurumlarında meslekî Arapça öğretiliyordu, alan alıyordu ama pratik Arapça öğretilmiyordu. Hatta bırakın bizim ilâhiyat fakültelerinde, normal üniversitelerde bile farklı fakültelerde yabancı dil İngilizce, Almanca, Fransızca öğretilmiyordu, bu bir problemdi. Bu problem benim dikkatimi çekti ve doktora da *Yüksek Öğretim Kurumunda Arapça Öğretimi İlâhiyat Fakültesi Örneği* konusunu çalıştım. Bu çalışma sonucu Allah'a şükür kendimi yetiştirmeye gayret gösterdim. Bu arada gerek yüksek lisans, gerek doktora tezi ilâhiyat fakültelerinde hedefler, ondan sonra programlar, öğretim yöntemleri, ders kitapları, zamanlama gibi konuları ele almaktaydı. İlâhiyat fakültelerinde nasıl bir program yapılırsa öğrencilerin meslekî Arapça'nın yanında pratik Arapça'yı da rahatlıkla konuşabileceği konusunu merkeze aldım. Tez çalışmalarım bunlarla alakalıydı.

Hocam verdiğiniz bilgilerden dolayı çok teşekkür ediyoruz.